

МУЗЕЙНА ДАМА

В уяві Проспера Лепіка гойдався силует хирлявого бідолахи, який повісився — так і хочеться сказати: вульгарно! — накинувши мотузку на гак люстри у тій банальній їдальні.

Це сталося на п'ятому поверсі старого багатоквартирного будинку на вулиці Жана-Жака Руссо в Парижі.

— І подумати тільки, що цей нещасний...— пробурчав інспектор Камар, невиразно тицьнувши рукою в бік каміна.

Потім він підійшов до вікна, по шибках якого лопотіли краплі густого дощу.

Адвокат-детектив лишився стояти нерухомо під гаком люстри. Його ши-

рокий лоб, дивно застигли жовті зіниці, тонкі ворухливі губи викликали в уяві образ нічного птаха, який чувається добре в сутінках.

- Як його звали? — запитав він.
— Муліне! Жюль Муліне, нехай йому чорт!

Труп було виявлено напередодні (в неділю 26 червня) о сьомій годині ранку. Натрапила на нього така собі пані Бодрі, вдова, приємних манер і зовнішності, сусідка небіжчика. Щоранку вона приносила йому газету, готувала каву з молоком, трохи прибирала в помешканні. Якщо вірити консьєржці, то вдова плакала надію на одруження, бо Муліне теж був удівцем уже більше року.

— А! Он воно що! — сказав Лепік. — А я ще дивувався: «Як то можна вчинити таку дурницю — накласти на себе руки, — коли маєш щастя...

— Яке щастя?

Лепік показав на фотографію, яка висіла на стіні. Інспектор гучно зареготав, а тоді став розповідати далі:

— Увійшовши сюди вчора вранці, пані Бодрі мусила увімкнути світло, бо в кімнаті було зовсім темно. Дощ лив як з-під ринви, якщо пригадуєте... Отоді вона й побачила труп. На підлозі лежав перекинтий стілець. Муліне ще був у своєму вихідному костюмі, в черевиках, мав на собі накладний комірць і краватку, а ліжко було не застелене. Він не лягав спати.

— Коли настала смерть?

— Приблизно опівночі, згідно з висновком поліційного патологоанатома.

— Сліди боротьби?

— Ніяких.

На трупі не було інших синців, крім того, який залишився від зашморга на шиї. В помешканні панував безлад, не дивний для чоловіка, що живе сам-один. Жодних інших відбитків пальців, окрім пальців самого Муліне та пані Бодрі. Згідно зі словами цієї останньої нічого не було вкрадено.

Проте була одна дивна деталь: купа попелу в каміні. Муліне спалив якісь папери. Ще одна цікава деталь: у пальцях його правої руки, які ледве пошастило розігнути, була затиснута п'ятисотфранкова банкнота.

— З цими людьми, які самі вішаються, ніколи не збагнеш що й до чого, — сказав інспектор. — Коли йдеться про злочин, тут усе значно простіше... А як непросто знайти крамаря, в якого куплено мотузку, коли вона звичайнісінька, як оця, що її накинув собі на шию наш горопаха... І все ж я його знайшов! — хвалькувато признався він. — Це торговець залізними виробами з вулиці Круаде-Пті-Шам. Він продав мотузку Муліне в суботу десь пополудні.

Надворі — сильний вітер і дощ, краплі якого лунко лопотіли, вдаряючись об шибки... Похмуре й сумне помешкання... Три кімнати з вікнами у двір... Меблі не те, що вбогі, а гірше того, бридкі — сучасного серійного виробництва... Шпалери на стінах теж «сучасні»... І жодної книжки, жодної картини!.. Тільки фотографія на стіні, яка примусила адвоката промовити: «Як то можна вчинити таку дурницю — накласти на себе руки, — коли маєш щастя...»

Щастя!.. Щастя Жюля Муліне!..

В уяві Лепіка все гойдався і гойдався хирлявий бідолаха, одягнений у костюм серійного виробництва, невизначеного кольору, витертий від рукавів до колін. Либонь, живий Муліне носив сорочки сумнівної чистоти, лиснючі чорні краватки. Здавалося, що застояний, неприємний запах линує від меблів, від шпалер, від кожної речі — запах удівця!

Веселий голос гладкого Камара:

— Проте, оскільки треба все передбачити, ми запитали себе, а чи пані Бодрі... Проте вона має алібі: вона просиділа всю ніч біля узголів'я хворої родички.

До того ж у Муліне, як здається, не було ворогів. Це нам підтвердили консьєржка, його сусіди, його колеги по службі і його начальники. (Останні сім років він працював у Французькому банку, у відділі цінних паперів.)

Отже, самогубство. Але які мотиви цього самогубства? За своєю вдачею Муліне був людина сумирна і стримана, майже боязка. Він не мав близьких родичів, не мав коханки. Не мав пороків (принаймні ніхто не каже, що він їх мав, а про це завжди довідуються, рано чи пізно). У нього було мало потреб, зовсім не було амбіцій. Здоров'я він мав цілком задовільне.

Що ж лишається?.. Неврастенія? Стомився жити сам-один?

Що найбільше нас заінтригувало, то це п'ятисотфранкова банкнота, яку він затиснув у пальцях.

Саме цю банкноту і тримав зараз Лепік у руці. Адвокат переживав відчуття, яке не зміг би ані виразити словами, ані приборкати. Йому хотілося крикнути Камарові: «Прошу тебе, чоловіче, замовкни! Бодай на хвилину! Дай мені змогу трохи поміркувати!»

Поміркувати?.. Поки що йому вдалося лише повторювати подумки уривки фраз: «Лікар визначив, що смерть настала близько півночі... В каміні була купа попелу... Дощ лив як з-під ринви...» Він увявив собі, як Муліне палить папери. Час від часу вдівець, напевне, відривався від цього діла, підходив до вікна, при-туляв лоба до холодної шибки й поринав у думки, дивлячись у дощову ніч. Потім вертався до каміна й далі палив папери.

— А ви знаєте, що то були за папери? — вигукнув Камар. — То були банкові білети, мій любий друже! Авжеж, то були гроші! Учора нам повідомили з лабораторії судової експертизи, десь зразу пополудні, що йдеться про п'ятисотфранкові банкноти найостаннішого зразка. І той йолоп спалив їх чимало!

Лепік здригнувся.

— Фальшиві?

— І ми були так подумали! Злочин чи самогубство, але смерть знайшла б своє пояснення, якби банкноти були фальшиві. Та зовсім ні! Хімічний аналіз неспалених фрагментів показав, що йдеться про найсправжніснінькі банкноти!

Таким чином до півночі Муліне, скромний низькооплачуваний службовець банку, спалив ціле багатство!.. А задовольнивши цю примху, дозволену хіба що мільйонерам, він привів своє безрадісне існування до не менш безрадісного кінця: мотузка, гак під стелею, і все це під пильним поглядом...

Лепік удруге показав Камарові на фотографію, яка висіла на стіні.

— Хто вона, ота молода жінка? Небіжчиця пані Муліне?

— Вона власною персоною. Її звали Глорія.

Він розкотисто зареготав:

— Глорія Муліне!.. Звучить кумедно, правда?..

Мабуть, вона була дуже гарна, ця Глорія. Гарна холодною, «мармуровою», як то кажуть, красою. Але яка чистота, яка витонченість рис!.. Яка шляхетність у цьому досконалому вигині уст, у прямому носі, у високому чолі!.. Класична краса стародавніх греків. Міфологічна зовнішність. Справжня Діана... Як пощастило жалюгідному Муліне здобути серце цієї богині... О незглибима таємниця жіночої душі!..

— Де Муліне роздобув оту купу грошей? — провадив невтомний Камар. — Про це могла б здогадатися і дитина.

— У Французькому банку,— урвав його Лепік. — Це вкрадені гроші!

— У Французькому банкові, де ж ще? Пізнього ранку в суботу Муліне, досі зразковий службовець, украв у Французькому банкові чотири мільйони банкнотами по п'ятсот франків! Вісім тисяч банкнот! Колеги бачили, що він тримає під пахвою пакет, загорнутий у газетний папір, але хто міг подумати?..

Певно, жінка цьому причиною, хто ж ще? Історія, як завжди, банальна й сумна... Одного дня — одного вечора! — цей горопашний Муліне, що вже розмінював четвертий десяток, зустрічає надзвичайно привабливе, але позбавлене високих чеснот створіння. І тут наш тихий, чесний Муліне спалахує пристрастю, втрачає голову. (А розпалити вогонь пристрасті в такому Муліне, либонь, неважко!) І він викрадає чотири мільйони!

Але ж це був тільки маленький затурканий чоловічок!

Того ж таки вечора його пристрасть остигає, і Муліне з жахом усвідомлює, що він накоїв, усвідомлює, що його неминуче викриють і кара не забариться...

Звідси й оте дурне спалення банкнот, гак під стелею, мотузка... «*Cherchez la femme!*»¹ Тож ми й шукаємо її і знайдемо неодмінно. Одне слово, тут усе ясно як білий день!

— Чудова теорія! — мовив Лепік. — Тільки є тут одне «але»...

— Яке «але»?

— Чому Муліне, крадучи гроші, узяв саме білети по п'ятсот франків, тоді як

¹ Шукайте жінку (франц.).

він міг взяти десятитисячні чи навіть п'ятитисячні або й тисячні? Вісім тисяч банкнот складають паку, яку важко не помітити!

— Мабуть, у нього не було вибору.

— Гм!.. Гаразд, припустімо... Але в такому разі поясніть мені, чому Муліне спалив тільки сім тисяч дев'ятсот дев'яносто дев'ять білетів?

— Сім тисяч дев'ятсот дев'яносто дев'ять?

— Атож, бо восьмитисячна банкнота — ось вона, у мене в руках!

Й адвокат показав п'ятисотфранковий білет, який був затиснутий у пальцях повішеного.

— О, вам завжди щось не так! — тільки й відповів Камар, стенувши плечима.

Лепік посміхнувся.

— Ви вважаєте, що Муліне вирішив повіситися незадовго до півночі?

— А що таке?

— В такому разі, навіщо він купив відразу пополудні — цебто відразу після того як украв гроші — мотузку, на якій він повіситься лиш опівночі?

— Ет, знаєте!.. — кинув Камар із байдужим виразом обличчя. — Хай там як, а він наклав на себе руки, ви мусите з цим погодитися. Я вам сказав і ще раз повторюю, що в цій справі клієнта ви не добудете! Ходімо! Я куплю вам чогось випити, щоб ви втішилися.

Адвокат замислено згортав і розгортав п'ятисотфранкову банкноту.

— Якщо не заперечуєте, я хотів би залишитися тут ще на трохи.

— Як бажаєте. Я чекатиму вас унизу, в «Кухлі».

Лепік був страшенно заінтригований. Він думав: «Тут щось не так. Пояснення Камара тримається купи... а проте воно *не може* не бути хибним! Я переконаний, що воно хибне!.. Цей чоловік украв велику суму грошей і чомусь відразу побіг купувати мотузку, щоб повіситися!.. Це суперечить одне одному! До того ж, якщо він розкався у своєму вчинку, то навіщо погіршувати своє становище, спаливши банкноти, тоді як він міг би просто повернути їх у банк?» Дощ полив іще сильніше, згустивши сутінки. Адвокат-детектив увімкнув електричне світло. Воно впало на прекрасне і серйозне обличчя пані Муліне. Лепік сів і став пильно роздивлятися банкнотовий білет, ту саму восьмитисячну банкноту, якої Муліне не спалив. Не зміг примусити себе спалити...

Камар цмулив свій третій аперитив, коли Лепік приєднався до нього на терасі пивниці. Адвокат стискав під плащем плаского пакета. З плаща струмками збігала вода.

— Чудасія, та й годі! — сказав інспектор. — Де ви були?

— Я тут трохи порозпитував ближніх крамарів. І дійшов висновку, що Муліне вирішив укоротити собі віку ще до того, як украв гроші!

І він дістав п'ятисотфранкову банкноту.

— Чи думали ви про те, мій дорогий Камаре, що банкноти, як правило, не роздивляються? Я хочу сказати, ніхто на них не дивиться як на витвір мистецтва! Тобто на них дивляться рівно стільки, скільки треба, щоб визначити їхню мінову вартість. Так от, одного дня Муліне мав необачність подивитися на банкноту уважно — від цього він і помер!

— А ви жартівник! — засміявся Камар. — Дотепник першого класу!

Адвокат підвівся.

— Куди ж ви?

— Допивайте свій аперитив. Ми від'їжджаємо.

— Куди від'їжджаємо?

— До Марка-Огюстена Вер'є.

— А хто це?

— Чоловік, який робить ескізи банкнот для Французького банку.

У таксі Лепік дав інспекторові деякі дальші пояснення. Його коротке розслідування показало, що Муліне ставиться з непоясненою відразою до п'ятисотфранкових банкнот найостаннішого зразка. Коли він платив за якусь покупку тисячофранковим білетом, він відмовлявся брати на здачу нові п'ятисотфранкові

білети. Він вимагав банкноту давнішого зразка або дрібніші купюри. Одного разу хтось навіть побачив, як опанований несподіваною люттю, він мало не порвав одну з нових банкнот, потім опам'ятався й віддав її жебракові!

— Справді цікаво!.. — погодився Камар. — Але ж не станете ви запевняти, що Муліне украв вісім тисяч банкнот тільки для того, щоб доставити собі втіху, спаливши їх!

— Авжеж, тільки для того, щоб доставити собі втіху, спаливши їх,— серйозним голосом підтвердив адвокат.

— Бо вони були такі бридкі, що ображали його естетичний смак?

— Аж ніяк! Цей бідолаха Муліне анічогісінько не тямив у мистецтві. Саме тому він і помер.

У Пассі, в приватному домі офіційного живописця та графіка Марка-Огюстена Вер'є, вони застали тільки лакея. Художник мав звичай проводити останні дні тижня (суботу та неділю) у своїй майстерні на вулиці Турнон. Там, у цілковитій самотині, він працював. «Це, власне, єдині дні, коли пан має змогу працювати!» Решту часу Вер'є приймав гостей або сам відбував візити. Він був людиною світською.

Лепік показав лакею фотографію Муліне: чи не приходив останнім часом до Вер'є цей чоловік?

— Атож, пане, приходив. Я дуже добре його пригадую. Він був тут близько двох тижнів тому. То був дуже дивний візит: уявіть собі, що він не промовив жодного слова!

— Жодного слова?

— Жодного! Він тільки дивився на пана Вер'є невідривним поглядом. І він хотів щось сказати, але жоден звук у нього з горла не вилетів. Мені здалося, що він тремтів. Певно, від хвилювання... Усвідомлення, що ти стоїш перед таким славетним митцем! Зрештою він пішов, можна сказати, втік! Він був дуже кумедний.

— Кумедний!.. — замислено повторив адвокат-детектив.

Через двадцять хвилин Камар і Лепік подзвонили у двері майстерні на вулиці Турнон. Ніхто не вийшов.

— Боюся, що Марк-Огюстен Вер'є мертвий,— сказав адвокат-детектив, на превеликий подив Камара.

Ім довелося викликати слюсаря. І справді, офіційний рисувальник Французького банку лежав обличчям на своєму креслярському столі з діркою від кулі в лівій скроні. Мабуть, він не чув, як убивця увійшов до його кімнати,— смерть спостигла його, коли він був весь у роботі. Кров, що витекла з його скроні, розпливлася великою плямою на папері й почасті залила проект нової банкноти.

— Я захоплююся вашим чуттям... Але я нічого не розумію! — признався Камар.

— Пояснення тут! — сказав йому Лепік, показуючи на восьмитисячну п'ятисотфранкову банкноту.

Інспектор нахилився над цією банкнотою, підніс її до очей, потім відвів на довжину витягнутої руки. Спочатку він уважно роздивився напис у лівому нижньому куточку: *Марк-Огюстен Вер'є (delineavit¹)*; потім — у правому нижньому — прізвище гравера: *Л. Бартелемі*; потім підпис головного касира і підпис головного секретаря; потім — серійний номер банкноти і статутний текст, де всякому, хто підробить чи сфальшує цей білет, погрожували каторжною працею, і нарешті — малюнки: зліва коваль, що сидів, опустивши молот на ковадло; справа тілеста жінка з тацею в руках, на якій лежали фрукти,— здається, айва. Поміж цими двома фігурами — біле коло. На протилежному боці банкноти — двоє діток, що займалися хліборобством і скотарством. Між ними — той самий білий круг.

— Я все ще нічого не розумію!

Лепік сумно посміхнувся.

— В чоловіковому серці завжди є місце для жінки,— сказав він. — Іноді це жива жінка, але буває, що й мертва... «*Cherchez la femme*»,— сказали ви. Ви мали рацію... Але ви шукали її не там, де вона є!..

¹ Намалював, намалював (лат.).

Він підняв банкноту проти світла, й Камар побачив у білому крузі намальовану водяною фарбою жіночу голову — обличчя було надзвичайно вродливе, але то була краса холодна, «мармурова». Вигнуті досконалою дугою уста. Прямий ніс. Високе чоло. Класична врода стародавніх греків. Міфологічна зовнішність... Справжня Діана!..

— Глорія Муліне!

Лепік розгорнув плаского пакета, якого тримав під пахвою: то була фотографія пані Муліне, яку він узяв у помешканні на вулиці Сервандоні.

— Оце так! — пробелькотів Камар. — Виходить, що Глорія Муліне зраджувала чоловіка з цим Марком-Огюстеном Вер'є!..

Відтоді як Муліне з чистої цікавості подивився на світлі крізь білий круг на новій банкноті й зробив це відкриття, він утратив спокій душі. Цілковитий обвал ілюзій... За якусь секунду його палка пристрасть змінилася гірким розчаруванням... Кохана небіжчиця, якої не могла замінити в його серці жодна жінка, виявилася нічим не кращою, аніж інші!..

Звідси його дивна поведінка, його ексцентричні вихватки. Він не міг більше спокійно дивитися на ці нові банкноти, для яких його дружина позувала з оголеними плечима перед своїм коханцем! Він не хоче брати ці банкноти в руки! Віддає одну з них жебракові! Потім, підштовхуваний ненавистю, сором'язливий службовець дзвонить у двері дому Марка-Огюстена Вер'є. Але в присутності художника (такої знаменитої людини!) мужність зраджує його і, неспроможний вимовити бодай слово, він утікає, присоромлений, розгублений!..

Дивовижні муки душі: коли Муліне бачить у руках якогось чоловіка одну з цих п'ятисотфранкових банкнот, його опановує лють, він почувається так, як почував би себе той, хто бачив би в незнайомих руках фотографію коханої жінки! Авжеж, фотографію!.. Для Муліне це вже були не банкноти, а фотографії! І кожна неблаганно нагадувала йому про його горе... Отоді він і вдається до найекстравагантнішого зі своїх учинків: він виносить із банку грубу паку злочасних банкнот! Щоб їх спалити!.. Потім йому лишається тільки повіситись. Але спочатку він уб'є свого кривдника!..

— І подумати тільки, — зітхнув Лепік, — що Муліне помилявся! Між його дружиною та Марком-Огюстеном Вер'є ніколи нічого не було!

— Як не було?.. Але ж, нехай йому сто чортів! Цей портрет... Ви гадаєте, що то була просто дружба, платонічне почуття?..

— Навіть цього не було!

— Тоді, чисто випадкова зустріч?

— Немає жодного сумніву, що Глорія Муліне і Вер'є ніколи не зустрічалися! Але щось же мало статися... Стривайте... Пані Муліне загубила свою фотографію... Вер'є знаходить її і... Та ні — це вже абсурд!

— Звичайно, абсурд! — незворушно підтвердив адвокат-детектив. — Вер'є не мав ніякої потреби ані зустрічатися з пані Муліне, ані знаходити її фотографію.

— Я зрозумів нарешті! — урвав його Камар. — Модель, яка була дивовижно схожа на...

— ... на Глорію Муліне, саме так. А якщо висловитися точніше, то це Глорія Муліне була схожа на ту модель. І то не йшлося про модель живу! Чи якусь одну модель. Йшлося про тисячі таких моделей! Ну ж бо, друже, поміркуйте!.. Краса Глорії Муліне, краса надзвичайна, поза всяким сумнівом, аж ніяк не була оригінальною! Навпаки — класичною! Класичною до тієї міри, що вона була імперсональною! «Грецька красуня... Діана...» Так от, хіба підручники з мистецтва та музеї не переповнені такими класичними зразками давньогрецької чи давньоримської краси? Скільки там є тих богинь, тих Діан, тих Венер, тих Юнон — таж ім'я їм легіон! Якби горопаха Муліне бодай раз побував у музеї, він упізнав би свою дружину в безлічі картин і статуй — на полотні, в мармурі, в алебастрі!

— Але ж Марк-Огюстен Вер'є!..

— Саме такий вид класичної краси і намагався відтворити Марк-Огюстен Вер'є, митець, позбавлений і таланту, і темпераменту, митець «офіційний», академічний, здатний лише копіювати античних майстрів! Найкумедніше в усьому цьому — і найтрагічніше! — завершив свої міркування Лепік, — те, що Жюль Муліне мешкав лише за кілька сотень метрів від Лувру... і жодного разу туди не заходив!